پێشگۆتن

گەلەك ئۆشت وئەگەر ل پشت هندێ بوون ئەز و نەخشێن بەڕکان بەری چەند سالەکان، گورا خوە بدنە ئێك. شارەزاییا دایکا من د کرنا بەڕکان دە و بوونا من ژ ئووجاخەکێ (ئووجاخا ئەرتۆشییان) کو بەڕك سەردەمەکی خوەش پێڤییەك بوو ژ پێڤییێن ژین و ژیارا وان، سەرێ وان ئۆشت وئەگەران بوو. ژ بۆ نەخش ونیگارێن بەڕکان بێ سەراشوون نەبن، نەمازە، پشتی چانا (بازێرڤانییا) سەدسالا بیستێ و یا بیست و ئێکێ هەتا ڕادەیەکێ سەرێ خوە کرییە د هەمی مالان ڤە و هەر پێڤییەکا هەی ب ڕەنگەکی وەسا سانەهی و بەردەست کری، کو ژنا کورد دەستێن خوە ژ کرنا بەڕکان هلکێشت وکرنا وان ب زەحمەتەکا زێدە، بێتە پێش چاڤان، دشێت خوە د بەرڕە نەکت وهەوجەییا خوە ژ چێکرییێ کارخانەیان هلکت. من ب فەر دیت مستەك ژ خرارێ ڤی هونەری پێشکێشی خواندەوارێ کورد بێتە کرن. ئەڤە ئەز دێ بەرێ وێ بزاڤا من سەخمەراتی جهئینانا ڤێ مەرەمێ کری ،و گەلە تەحلی و هەتا پێ یاریکرن ژی سەخمەراتی وێ دیتی دانمە بەر دەستێ خواندەواران. د ڕێکا ڤێ دابێشێ (ڤەکۆلانێ) دە ژ سەرێ ڕێڤە پشتی پرس وپسیار ولێ گەڕیانێ ئەز ب سەر یازدە نموونەیێن بەڕکان هل بووم. پشتی من دەستوور ژ خودانان خواستی من د گەل خوە ئینانە مال ونەخشێن وان ئێك ب ئێك، ب تل وپلێن خوە ل سەر کاغەزا خانەدار من نەخش کرن، لێ ژ بەر هەڤپشکی و هەڤبارییا نەخشان د هندەك نموونەیان دە ژ ڕەخەکێ، و قەتلازییا نموونەیان ب خوە ژ ڕەخەکی دی؛ گەلە نەخش ب دەست من نەکەفتن. پشتی کۆمکرنا نەخشان من چاڤپێکەفتن د گەل چەند ژن و زەلامەکێن سەرە کر[١]، ڤۆناخەکا درێژ ژ ژیانا خوە د سەردەمێ بەڕکێ یێ زێرین دە بوارتبوون (بۆراندبوون). ئەوان ژی ژ ڕەخێ خوەڤە ب مەردینی و جوامێری هنبانکا خوە بۆ من داقوتا. پاشێ من بادا سەر ژێدەرێن چاپکری ئەوێن دەرگەهێ کرنا بەڕکان قوتایی، مخابن ژ دو بابەتان پێڤە ب دەست من نەکەفتن، ئەوژی هەژمارەکا کۆڤارا (فنون عربیة) و هەژمارەکا کۆڤارا (آفاق عربیة) بوون و ڤێ دووماهییێ کتێبەکا فارسی ب ناڤێ (بافندەء کرد، نقاش ذهن خویش) ب ڕێکا برایێ نڤیسکار کاك (مەسعوود خالد گولی) ب دەست من کەفت و کاك مەسعوود مەردانە چەند تێکستەکێن هەڤبەندییەکا نێزیك ب نەخش و نیگاران ڤە هەی بۆ

من وەرگێڕانە سەر کرمانجی. هەردوو بابەتێن پێشییێ چو تێکلییا وەسا ب بەرکێ ڤە نەبوو، دوبارى ل سەر مەحفوورێ بوون. لێ ژ بەر تێکلییا بەرکێ ومەحفوورێ د گەلێك هەی، هەتا رادەیەکێ مفا ژ هەردوو بابەتان هاتە وەرگرتن؛ هەردوو بابەت هاندەربوون، دابێشا خوە پێ بەرفرەه بکم. زێدەی چەندا بۆری من پشتا خوە ب هندەك ژێدەرێن دی گرێدا[٢]، ب ڕەنگەکی گشتی ل سەر هونەری دئاخفتن. ب هندێ من شیا دابێشا خوەیا باڤ کرمانج بێخمە د چارچۆڤەیەکی تام زانستی دە. د ناڤ دابێشا خوەیا ژێگۆتی دە من ڕێکا خوە - ل گۆر بۆچۆنا خوە - ب بنتارا کرنا بەرکان ونەخشێن وان وقۆناخێن وان نەخشان بوارتین (بۆراندین) خستییە، وپاشێ پشکەکا دابێشێ بۆ بەرکا کۆچەری تەرخان کرییە و نەخشێن وێ ب هاریکارییا ژێدەرێن پشت پێ هاتییەگرێدان ل دوو زانینا خوە، من شرۆڤەکرینە. بەری پێشگۆتنا خوە ب دووماهی بینم، دبینم جهێ هندێیە بێتە گۆتن کو ئەڤ بابەتە د بنیات دە گۆتارەك بوو د بن هەمان ناڤ و نیشانان دە سەروەختەکی بۆری بۆ کۆڤارا (ڕۆشنبیری نوێ) هاتبوو هنارتن، کۆڤارا ژێگۆتی دو جاران ـ جارا ئێکێ د هەژمارا (١٢٧/ ١٩٩١)ێ دە وجارا دویێ ب خەلەتی پشتی سەرهلدانێ ـ ب بێ سەروبەری بەلاڤ کربوو، پڕانییا نەخش و نیگارێن د گەل بابەتی هاتینە هنارتن بەرزەکربوون و پچا داییـنە د گەل ژی، ڕەش و سپی بەلاڤ کربوون.

نەخش و نیگارێن بەرکان کەلەپۆرێ مللەتێ مەنە، پارستنا وان و دانەناسینا ناڤێن وان بارەکە دڤێت ئەم ب ستوییێ خوەڤە بگرن، بەری خەلك ل سەر ناڤێ خوە بەلاڤ بکت (من ب خوە پاتە و پەردە ل بازارێ دیتینە نەخش و نیگارێن بەرکێن مە یێن کوردەوارییێ ل سەر). ئەڤرۆ دەزگەها سپیرێز ژ بۆ پارستنا ڤی کەلەپۆری، زەند و باسکێن خزمەتێ هلکرن و ڕاکرنا بارێ ((نەخش و نیگارێن بەرکا کۆچەری)) ب ستوییێ خوەڤە گرت، و ب ئاوایەکی دلکێش و دلخواز بەلاڤکر.. پڕ ژ دل ئەز دەستخوەشییێ لێ دکم و خوە دەیندارێ وێ دبینم. هەر وەسا سوپاسییەکا ژ دل وگەرم ڕابەری کاك بلند ئەحمەد وکاك بەیار جەمیل دکم، یێن کو خوە گەلەك وەستاندین ژ بۆ کو نەخش ونیگارێن بەرکا کۆچەری جوان دەرکەڤن.

ئیسماعیل تاها شاهین

١٤ /٧ /٢٠٠٤

دەستكۆلەك ل سەر بنتارا كرنا

بەڕكان ونەخشێن وان

كرنا بەڕكان ب ڕەنگەكی زێدەزێدە بەربەلاڤ، ل سەرملێن ژنكێن ئووجاخێن كۆچەر و تام كۆچەر ڤەیە- د ناڤ كوردان دە بەس ژنك بەڕكان دكن- ب هندێ ئەم دشێن بێژن كرنا بەڕكان هونەرێ كۆچەران یێ سەربژارەیە، بەرئاڤلە كەڤنترین پیشەبت كۆچەران زەند و باسك بۆ هلكرین. كرنا بەڕكان نیشانەكە ژ نیشانێن چست وچەلەنگیيا وان. جارنا دبێژن: ((ژنەكا ب سەروبەر چێترە ژ ئێكا بەڕككەر))، لێ ئەڤ گۆتنە ب چو ڕەنگان كرنا بەڕكان بێ هاڤل (بها و فایدە) ناكت بەلكوو بهایێ ڤی كاری مەزنتر لێ دكت و پتر خێرێ پێ ڕاددت.

هەڤبەركرنا سەروبەرییێ كو سەرێ هەر كار وگەندانەكێیە ب كرنا بەڕكان، جوونە شانازییەكە، گرنگی وبهایێ تەڤنكەران دیار دكت. كێشانا ڕێز و ڕوومەتێ ژنا ب سەروبەر ل بەر یا بەڕككەر، دوباری سەخبێرو ڤاڤێرییێ ب نك یا دووماهییێ ڤە لێ ددت.

تەڤن وتەڤنكاری مینا پەسنەكا بێ بەڤل د هندەك پێگۆتنان دە ل كارە، شەوق وشەمالا مرییێ پێدئێتە هلپەسارتن بۆ نموونە:

- تەڤنكەران تەڤن ئاڤێتنە دارا

پیژك وڕەنكێت خوە ئاڤێتنە چار نكارا [پیژك و ڕەنك دو ئالاڤێن تەڤنكرنێنە]

دەنگێ تەڤنێ دەیكا عەلی خوەشترە ژ هاتهاتا سوارا

- تەڤنكەرێ، تەڤن ژ تە تێ

داروبار تە ژ دار قودرەتێ

خەللك و عالەم دكت نەخشێ جۆتی [نەخشەكە كرارێ وی گرە د كرنێدە دو داڤان دهێلن ئێكێ تێڕە دئاڤێژن]

دەیكا محۆ دكتۆ نەخشێ كەتێ [نەخشەكە كرارێ وی قوتاییيە، د كرنێدە داڤەكێ دهێلن، ئێكێ تێڕە دئاڤێژن]

- بەژنا خوهكا (خووشكا) م داركا ل گەڤەڕێ(٣)

بەلگێت خوە وەشاندن؛ مەشیانە لێڤا گەڕێ

چاڤێت خوهکا م تاری بوون، نابینت بکت گولکا لێڤا بەڕێ

ڕاستە پێ گۆتنا بۆری ژ هندێ دەرناکەڤت کو سەرخوەشییەکا پاقژ وڕووپاك کرییە، لێ هەر دیسا پەسندکرنا شەنگەژنییا مرییێ ب تەڤن وتەڤنکارییێ نیشانا زێدەچراییا کارێ ناڤئیناییێە، ڤێجا چ کرنا بەڕکان بت، چ ژی یا مەحفوور ولۆپان (جوونە ڕاژێرەکە سایی دئێتەکرن). بێ گۆمان ڕەنگدانا (انعکاس) ڤی پیشەی ئەوێ ژنکا کۆچەر ب کێمایی (ب کێمی) دوبارێن وەختێ خوە لێ دمەزاختن، نە هەما بەس ل چەند پێگۆتنەکان دەرکەڤتییە. کەسێ ل دوو فولکلۆرێ کوردی بچت، دێ وێ ڕەنگدانێ ل چیرۆك وسترانێن گۆڤەندان (دیلۆکان) ژی بینت. ب هندێ گرنگییا بەڕکێ هەتا وەختەکی نێزیك د ژینا کۆمەلی دە (کۆمەلێ کۆچەران) دیار وئاشکەرا دبت.

نەخشێن بەڕکا کۆچەری دوبارى نیگارێن ئەندازەیینە (هندسي) مینا سێگۆشە وچارگۆشە ولاکێشە(مستطیل) یان، گیخێن (هێلێن) وان ڕاست وبێ وەرچەپن (منحني)، نەخشکەر مەگەر ب شکاندنێ ڕێکا وان گیخان بگوهێزن. ((ب ڕەنگەکی گشتی، فۆرمێ بازنەیی و هێلێن چەمیایی ب کارنەهاتینە؛ لێ گەلەك فۆرمێن دییێن ڕەنگ ڕەنگ کو هەر ئێك ژ وان هیمایێ تشتەکێیە یان یێ ڕوودانەکا دەوروبەرییە، ب ئاوایێ ئەندازەییێ سێگۆشە و چارگۆشە هاتینە نەخشاندن. و ئەڤەیە نەخشێن ڕەسەنێن کوردی (ب ئاوایەکی گشتی) ژ نەخشێن ملەتێن دی جودا دکت))(٤). ب هزرا من نەخشێن ژێگۆتی ژ ڕێڤە (د سەری دە) ژ سروشتی هاتینە وەرگرتن، ب ئنیەتا بەرچاڤکرنا تەسمەکی (وێنەیەکی) ئاشکەرا ل سەر ڕوویێ بەڕکێ؛ لێ ڕێبازا کرنا بەڕکێ وزڕبارییا وێ ژ گەلەك ڕێ ونیشانێن هونەری ژ ڕەخەکێ، وساڤاتییا بەهرەیا نیگارکێشییا نەخشکەران د سەردەمێن کەڤن دە ژ ڕەخەکی دی، ئەو نیگارە ژ نیشانێن ئاشکەرایێن سروشتی ڤەڕووچکاندینە و وەخت بۆ وەخت ڤەڕووچکاندیتر کو بگەهنە ڕادەیا گرتنا قالبەکی ئەندازەیی بەرچاڤ کرینە. ((ئەژدەها (تنین) د بەڕکێن قەفقاسی دە ژ ڕێڤە ب ڕەنگێ سروشتی دهاتە نەخش کرن، پاشێ ژنیشانێن خوەیێن ئاشکەرا هاتە ڤەڕووچکاندن، و ب نیگارێ (S) هاتە نەخش کرن))(٥) ئەڤ نیگارە (نیگارێ S) د نەخشەکی کۆچەری دەژی بەرچاڤە دبێژنێ (خەمشوکور).

هۆستاییيا ژنكا كۆچەر ل كرنا چەند نەخشەكێن ڤەڕووچكاندی ب تنێ نەهاتییە مەزاختن، سروشتێ كۆچەران ژ بۆ چەرا پەزی، گاڤ ب گاڤ ل سەر دارێ پێیان هلدچنی، ژ گەلییێ ئەرتۆشێ، مەیدانا بەلەك، زۆزانێن فەراشینێ بگرە هەتا دگەهییە ئەترووش و نشیڤتر، سروشتەكی چیاییە، تێرو تەژییە ژ كۆپێن بەفرێ هنگافتین وشینكاتی و داروبارو كانی وڕۆبار و سوولاڤان. جوانییا سروشتێ ژێگۆتی وسادە و ساكارییا ژینا كۆچەری ڕەوشا خوە داییە ڕووبارێ بەڕكا كۆچەری؛ هلبژارتنا ڕەنگێن سەرنج ڕاكێش ژ سۆر و زەر وكەسك وسۆرێ ڤیچك (پرتەقالی) و سپی و شین وخەمر د كرنا نەخشان دە و ب سەرێكدەچۆنا تەسمێ چەند نەخشەكان ل گۆر ناڤێ وان، مینا(شمك)، (كرمك)، (پێ پسیك)، (قاچۆلیك)، (شە) یان (زیڤزیڤە)، (سومكەر) و...هتد نیشانەكە ل سەر وەرگرتنا وێ ڕەوشا سروشتی و بەردەوامییا وێ ب كارێ گوردان (تألف) و تێكلییێ (التفاعل) د ناڤبەرا ژنا كۆچەر و سروشتی دە.گەلەك فۆرمێن ڕەنگ ڕەنگ ل سەر ڕوویێ بەڕكا كۆچەری وەك نەخش بەرچاڤن، دوور نینە گەلەك ژێ هیمابن بۆ ڤێ تێكلییا ناڤئینایی. ڤێجا بەڕكا كۆچەری ژ نیگارێن سروشتی نە زڕبارە، تێ هەیە نەخشێن ئاشكەرا و سروشتی ب چاڤێ بۆچۆنا مە پێ نیگارێن ئەندازەیی شرۆڤەكرین، هێژ د سەرێ ڕۆژێ دە بن و ژ بەر هندێ نەهاتبنە ڤەڕووچكاندن، لێ ئەڤە هێژ هاتوباتە، ل سەر ڕاستییێ پێ نەداینە بەر خوە ئەم خومالییا هەمی نەخشان و هۆستاییيا كرنا بەڕكان بۆ خوە ب تنێ پێ پاوان بكن.. ئەگەر هات و تێكلییەك ژی د ناڤبەرا نەخشێن بەڕكا كۆچەری ونەخشێن مەحفوور و بەڕكا مللەتەكی هەڤسینۆر یان هەڤئۆل دە هەبت، بەری ئەم ژێدەرێ وێ تێكلییێ ب سەرەكێ ب تنێ ڤە گرێبدن، ئەم دشێن ب پشتراستی لێدنە سەر قۆناخەكا بۆری ژ دیرۆكا مللەتێ خوە، یان ئەم دشێن وێ تێكلییێ ب جیرانییێ یان ب دان وستاندنا بازرگانی ڤە دالەڤینن (هلاویسن)، بێ ئەم دەستێ مللەتێ خوە یان مللەتێ دی ب كارێ وێ تێكلییێ ژ چارچۆڤەیێ پیشەی ب خوە بكێشن و ب جارەكێ بەڕەدایی بكن ژ هۆستاییێ. ((ل گەلە جهێن ڕۆژهەلاتا ناڤەڕاست (الشرق الأوسط) وئاسیا ناڤی (آسیا الوسطی) كرنا بەڕكان یە بەردەوام بوو، هندەك ڕیتۆلێن بەڕكان ل تركستانا چینی و سووریا و مسرێ هاتینە دیتن خوە ل سەدسالێن پێشین ژ بوونا عیساپێغەمبەر ددن. دیسا ساسانییان و هەڤچەرخێن وان ژ فەلەیێن سووری و ڤپتییێن مسرێ، گەلە مەحفوور وبەڕك دكرن))[٦] و ((كەڤنترین مەحفوور هێژ ئەوە یا ل گۆڕستانا (سەقیسیا) ل (بازیریك)، ل چیایێ (ئەلتای)، نێزیكی سینۆرێ مەنگۆلیا هاتییە

دیـتن، مـەحفوورا ژێگـۆتی خـوە ل سەدسـالا پێنجـێ بـەری بوونـا عیسـای ددت))[٧]، ((سـالا ١٩٤٩ێ ز ژ ڕەخـێ شوونەوارناسـێ ڕووسـی (ڕۆدینکـۆ) ڤـە هاتـە دیـتن.. ڕووبـەرێ (مسـاحة) وێ بێـژە چـار مـیترێن چارگۆشـەیینە))[٨]. سەرشـەڤێن بـازا مللـەتێن نـاڤبری هـەمییان (سـووری، مسـری، ترکسـتانی) تـەڤی کـوردان ژ بـۆ بازرگـانییێ هـەتا چـین وماچـینان ل ملـێ ڕۆژهـەلاتێ وهـەتا یەمـەنێ ل نشـیڤ و ژمسـرێ وێڤـەتر ل ڕۆژئاڤـا دچـۆ. ژ بـەر ڤـێ ئێکـێ هاتنـا نیگـارێ خاچـی د نەخشـەکی کۆچـەری دە وەکـی (چارچـاڤك)ی و بالڤـەدانا نـاڤێ ئـوورس و تـورك و عەجـەم و یەمـەن ب بـال (گـۆلا ئوورسـی)، (نێکـا تـورکی)، (نێکـا عەجـەمی) و (یەمـەنییا گـوە زەنگـل) ڤـە، ئەگـەر مـە ل سـەر خومالییـا ڤـان نەخشـان، ب کـارێ کـۆچ وڤۆنـاخێن کۆچـەران دودل ژێ بکـت، و وەرگرتنـا وان ب ڕێکـا بازرگـانییێ بێتـە تـافیرکرن(دورسـتکرن) ژێ، ناگەهتـە وێ ڕادەیـێ ئـەم پـێ بگوهشـن وزێـدەییێن بیـانی وخویـانییێن مللـەتێ مـە ب سـەر نەخشـێن خـوە و ب سـەر نەخشـێن یـێ وێڤـەتر ڤـە کـرین، مانـدەلا بکـن. تامـدانا هـەر پیشـەیەکێ ب فلییـێن (ابـداعات) نـووژەنێن بیـانی وخویـانی تشـتەکی هەیییـە ل نـاڤ هـەمی مللـەتان، و د چارچـۆڤەیێ هـەر کاروکریـارەکێ دە. چـونکو کەلـەپۆرێ شارسـتانی بـەری د هێلینـا مللـەتینییێ دە بێتـە ڕاگـرتن، تەڤایییـە، چـکل وچـەڤێن وی یـێن بەرتـەنگ ژێ، هنـد ب سـینۆران نائێنـە ڤـەبڕین هنـدی ب دووراتییـێ دئێنـە ڤـەبڕین. ژ بـەر هنـدێ جوداییـا زێـدەرێن نەخشـان ونێزیکییـا نەخشـێن گەلـەك مللـەتان ژ هـەڤ، نابتـە ئاسـتەنگ د ڕێکـا خومالییـا پیشـەی ب خـوەدە ل دەڤ مللـەتێن بەڕککەر!!

ل ئێـرە تـێ هەیـە خوانـدەوار بێـژت: باشـە پـا کرنـا بـەڕکان بـۆ جـارا ئێکـێ ل کـیرێ سـەرهلداییە؟ د بەرسـڤا ڤـێ پسـیارێ دە، ئـەم نەشـێن پشتڕاسـت دەستنیشـانکرنا جهـێ سـەرهلدانا کرنـا بـەڕکان ب وەلاتـەکی ڤـەبڕی ڤـە هلاویسـن. چـو ڕاسـتیییێن ژ گۆمـانێ شووشـتی د دەرهـەقێ دەستنیشـانکرنا هێلینـا سـەرهلدانا مـەحفوور وبـەڕکان هـەتا نوکـە بەردەسـت نەبووییـنە. فولکلـۆرزانێن دیرۆکـا تـەڤنکارییێ ئـاژۆتین، ل سـەر هنـدێ ڕاوەسـتایینە،کو تـەڤنکارییێ (مەبەسـت کرنـا مـەحفوور وبـەڕکان تێکـدە) یـان ژ وەلاتـێ فورسـێ، یـان ژ مسـرێ دەسـت پـێ کرییـە. لێ پشـتی هنـدەك سـەرهلبوویی (مکتشـفات) ل بـاژێرێن ڤـەبریاییێن مللـەتێ مایـا، ئـەوێن دکەڤنـە چـیایێن مەکسـیك، هاتینـە دیـتن تیۆرەکـا (نظریـة) دی سـەرهلدا، وێ تیـۆرێ بێـژە مسـر ژێ ژ بەرڤـەکر، چـونکو ((ئـەو